ការលើករាជធានីមកចតុមុខ

ដោយ :ងិនវុធ

03 Track 3.wma

មាតិកា

- បញ្ហាប្រភពឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រនៅសម័យកាលនេះ
- ការតាំងទីក្រុងនៅទួលបាសាន ពីរលើក
- មូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ចថ្មី—ពាណិជ្ជកម្ម និងដំណាំចម្ការ
- អន្តរាគមន៍របស់សៀមលើកដំបូង[ឆ្ងាំ]
- ជម្លោះផ្ទៃក្នុង ដើម្បីរាជសម្បត្តិ (២លើក)[ឆ្ងាំ]
- ការកសាងរាជធានីលើមូលដ្ឋានដីគោករបស់ស្តេចកន[ឆ្ងាំ]

[ឆ្ងាំ]គហិន្ទ្រាក(១៩៨៨) *ជហ្រ្ទានិធុសៀយាលសេដ្ឋជាមប្ញៀងង(ដញ្ចេ$\bar{u}\bar{u}$ ងà លាធរិសដេឡ្ការ ភ្ជាកេ)(ដ១៤១ការà ១៥៩៥)*ភ្ជ័ធ្ម្ប្ញ្ជ្ជ្ជ

ទីបញ្ចប់នៃសម័យអង្គរ

☞ តើទីបញ្ចប់នៃសម័យនេះមានន័យយ៉ាងដូចម្តេច ?

* <u>មានអ្នកខ្លះយល់ថា នៅសតវត្សទី១៤</u> ក្នុងរជ្ជកាលស្តេចជ័យវ៉ែនទី៩ (១៣២៧_១៣__?) ព្រោះ

_ពេលនោះ ឬក្រោយពីនេះគ្មានប្រាសាទដ៏អស្ចារ្យ

_ដូចគ្នា ខ្សត់សិលាចារឹករហូតដល់ពាក់កណ្តាលសតវត្សទី១៦

* <u>គំនិតផ្សេងទៀតថា នៅសតវត្សទី១៥</u>

_ព្រោះអង្គរជាមជ្ឈមណ្ឌលនយោបាយកណ្តាលរហូតដល់ឆ្នាំ ១៤៣២

_តែមកដល់ពេលនេះ នៅមានបញ្ហាមួយមិនទាន់ដោះស្រាយនៅឡើយ

(កាលបរិច្ឆេទការចាកចោលអង្គរ ដែលខុសគ្នារវាងឯកសារសៀម និងខ្មែរ)

ប្រភពប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យនេះ

- ប្រភពឯកសារក្នុងស្រុកតែមួយគត់ គឺ ពង្សាវតារ

* សរសេរនៅសតវត្ស៍ទី១៩ តែគេបានចងក្រងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរចាប់ពីសតវត្ស៍ទី១៤

- មាន របាយការណ៍ចិន ស្តីពីកម្ពុជាផងដែរនៅក្នុងសម័យនោះ

* រវាងឆ្នាំ ១៣៧១ និង១៤១៩ ចិនមានទំនាក់ទំនងជាមួយកម្ពុជា ច្រើនជាងកាលពី៥០០ឆ្នាំមុនក្នុងសម័យអង្គរ។ សម័យនោះកម្ពុជាមើលទៅដូចសម័យហ្ជូណាន។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយរបាយការណ៍ចិនទាំងនោះ ពុំអាចឱ្យគេដឹងអ្វីទាំងអស់អំពីស្ថានការណ៍ក្នុងប្រទេស ។

ប្រភពប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យនេះ

- បំណែកពង្សាវតារចាស់២

  * «បំណែករបស់អង្គអេង»_បានផ្ញើទៅបាងកក (ឆ្នាំ១៧៩៦)_បច្ចុប្បន្នមានតែអត្ថបទដែលប្រែជា ភាសាថៃ_ពង្សាវតារខ្លី(ត្រឹមតែពីរជ្ជកាលស្តេច និញ្ជនបទ_ពញ្ញាយ៉ាត)

  * «ពង្សាវតារ ១១៧០» សរសេរក្នុងទសវត្ស១៨០៨ ផ្ញើទៅបាងកក (ឆ្នាំ ១៨០៨) _បាត់សំណៅដើម តែនៅអត្ថបទដែលគេប្រែជាភាសាថៃ

- ពង្សាវតារលេ+ ចាស់មួយ សរសេរនៅឆ្នាំ១៨១៨ដោយនង ជាមន្ត្រីម្នាក់មិនស្គាល់តំណែង_ព្រោះងាររបស់គាត់ត្រូវគេលែងប្រើទៀត

ប្រភពប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យនេះ

- ព្រះអង្គម្ចាស់នព្វរ័ត្ន «បុត្រាព្រះអង្គឆ្លង ?»(ទសវត្សឆ្នាំ១៨៧៨) _ ចម្លងពី—នង + ពត៌មានប្លែក+ តែប្តូរកាលបរិច្ឆេទ
- ពង្សាវតារវត្តកោកកាក «រាជបញ្ជានរោត្តម»(ស.ស.១៨៦៩)
- ពង្សាវតារដែលប្រវត្តិវិទ្ទ្ធខ្មែរពីរូបចាត់ទុកជាផ្លូវការ គឺពង្សាវតារ ជ្ជន«ស.ស.នៅរវាងឆ្នាំ១៩០៣និង១៩៣០» តែលោក វ៉ិកឃើរ យល់ថា វានិយាយផ្ដេសផ្ដាសជាងគេ។
- ពង្សាវតារជាច្រើន អម្ចាលក្សត្រ ដែលគ្រាន់តែបញ្ជីព្រះនាមព្រះមហាក្សត្រ និងកាលបរិច្ឆេទនៃរាជ្យស្ដេចទាំងនោះប៉ុណ្ណោះ។ ប្រវត្តិវិទ្ទ្ធបស្ចឹមប្រទេសបានឱ្យឈ្មោះថា«ឡិសតេ,ឡិសត» ព្រោះអ្នកដំបូងដែលពណ៌នាអំពីរឿងរ៉ាវពង្សាវតារនោះនៅស.វ.ទី១៩គឺជាជនជាតិបារាំង

តើពង្សាវតារទាំងនោះពិតដែរឬទេ ?

- មានបញ្ហាស្មុគ្រស្មាញនៅក្នុងពង្សាវតារ រៀបរាប់ពីព្រឹត្តិការណ៍ពីសតវត្សទី១៤-១៥,១៦,១៧តែចងក្រងឡើងនៅសតវត្សទី១៩
- សរសេរដោយអ្នកនិពន្ធច្រើនគ្នារៀបរាប់កាលបរិច្ឆេទខុសៗគ្នា
- តែពង្សាវតារទាំងអស់ចាប់ផ្តើមស្របគ្នាវិញនៅពាក់កណ្តាលសតវត្សទី១៦ ពិសេសនៅឆ្នាំ១៥៦៦ គឺជាឆ្នាំនៃការចូលទីវង្គត់ព្រះអង្គចន្ទ...(ទំ.១៧០ -*Vickery*)
- រឿងរ៉ាវផ្សេងៗទៀតក្នុងពង្សាវតារទាំងអស់ដែលមានផ្នែកខ្លះពិត និងខ្លះមិនពិត នោះគឺរឿងរបស់ស្តេចពញ្ញាយ៉ាតដែលទ្រង់បានស្តារកម្ពុជាឡើងវិញ ដោយការវាយលុករបស់សៀមនៅអង្គរ ប៉ុន្តែកាលបរិច្ឆេទដែលគេផ្តល់ឱ្យស្តេចពញ្ញាយ៉ាតក្នុងពង្សាវតារទាំងអស់គឺខុស

*ហេតុផលដែល Michael Vickery លើក

- ហេតុអ្វីបានជាពង្សាវតារដែលមានកាលបរិច្ឆេទ +រឿងរ៉ាវមិនពិតទាំងនោះកើតឡើង ?
- ក្រោយរាជធានីប្តូរអង្គរ—ភ្នំពេញក្រោយរាជពញ្ញាយ៉ាត_កម្ពុជាមិនបានសរសេរពង្សាវតារ
- ក្រោយមកសរសេរដោយចាប់ផ្តើមពីស្តេចលង្វែក(អង្គចន្ទ)
- មុនស្តេចអង្គចន្ទគ្មានកំណត់ហេតុចាស់ៗណាមួយទេ
- ពង្សាវតារនោះពុំមានសល់ដល់សព្វថ្ងៃទេ ប៉ុន្តែផ្នែកខ្លះៗនៃរឿងទាំងនោះឃើញក្នុងពង្សាវតារនង+ ផ្សេងនៅស_រ១៩
- ដោយស_រ១៨_១៩ស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលថៃ_កម្ពុជាសម្រេចគួរសរសេរពង្សាវតារផ្តើមពេលប្រហាក់ប្រហែលពង្សាវតារអយុធ្យា—ផ្តើមពីស្ថាបនាក្រុងអយុធ្យា១៣៥០_១៣៥១
- ដោយគ្មានពង្សាវតារថ្មីរបស់ខ្លួនពេលនោះ_គ្មានពង្សាវតារចាស់ៗ_ សម្រេចច្នៃរឿងឡើង

ស្តេចសោយរាជ្យចុងសម័យអង្គរ (១៣៣១_១៤៣១)

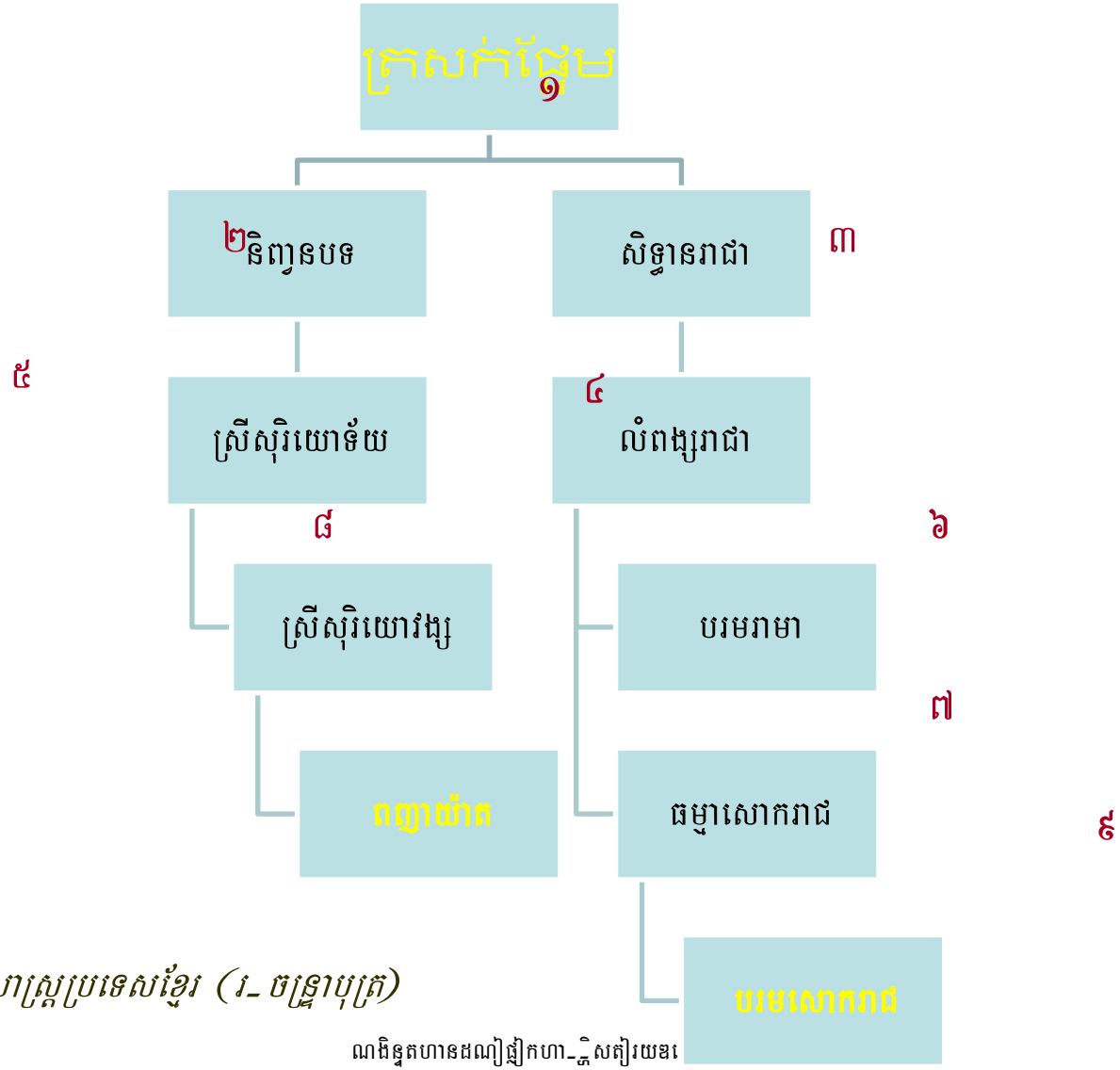

សៀវភៅ ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសខ្មែរ (រ_ ចន្ទ្រាបុត្រ)

បញ្ហាព្រះបាទត្រសក់ផ្អែម (ពង្សាវតារ)

- ត្រសក់ផ្អែម(ពញ្ញាជ័យ) ្ តោញ ផ្ទ
  ១៣៣៦_១៣៤០
- ពញ្ញាសួស(ប្អូនត្រសក់ផ្អែម)
  ព្រះជន្ម៤០០ឆ្នាំ

មានព្រះជន្ម

- មហាបុរសខ្មែរ ១២០ឆ្នាំ
- វត្តទឹកវិល ៥០០ឆ្នាំ
- និព្វានបទ ១៣៤០_១៣៤៦

- ពង្សាវតារទាំងពីរ_មិនស៊ីសង្វាក់_
  បញ្ហាឈ្លោះ_ឫសគល់_ដើមកំណើត
  ឱ្ពុក+ ការបរិច្ឆេទផ្សេងៗ_តែដំណើរ
  រឿងរបស់ពង្សាវតារទាំងពីរ ប្រហាក់
  ប្រហែល+ ដូចគ្នាតែម្តង
- សុភវត្តី(មាតារបស់ពញ្ញាជ័យ=ត្រសក់
  ផ្អែម)_ជើងភ្នំរូង=ភ្នំប្រសិទ្ធិ
- បទុមកុមារ=បទុមរាជា + សុភវត្តី
  (ពង្សាវតារ រ៉ាងជ្ជន)_ភ្នំខ្ជោល

ព្រះបាទពញ្ញាយ៉ាត

* លោកម៉ែយើលវ៉ិកយ៉ីរ

- ការឈ្លានពានពីសំណាក់អយុធ្យា និងការកាន់កាប់អង្គរ ១៤៣១_១៤៤៥
- ១៤៤៥ ពញ្ញាយ៉ាត ជាស្តេចដែលពិតជាមាននៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរពិតប្រាកដមែន បានរំដោះរាជធានីអង្គរពីការកាន់កាប់របស់សៀម តែ
- ការលើករាជធានីចេញពីអង្គរគួរតែមិនមែនឆ្នាំ១៤៣២ឡើយ

មូលហេតុការផ្លាស់រាជធានីទៅនៅទួលបាសាន និងចតុមុខ

- ផលវិបាកសង្គ្រាម- ប្រជាជនស្លាប់ច្រើន, ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធរាជធានីខូចខាត
- អាកាសធាតុរឹងស្ងួត- ខូចហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធកសិកម្ម (មនុស្សមិនស្ងួចចាប់អារម្មណ៍ចូលទៅរស់នៅទីនោះទៀត ព្រោះដូចតែកន្លែងដទៃទៀតដែរ)
- សក្តានុពលសេដ្ឋកិច្ចថ្មី— ពាណិជ្ជកម្មតាមដងទន្លេមេគង្គ និង
- ពញ្ញាយ៉ាតគួរតែជាមន្ត្រីថ្នាក់មធ្យម នៅភាគខាងត្បូងគ្រប់គ្រងដែនដីនៅជាប់តាមមាត់ទន្លេស្រាប់ មិនមានទម្លាប់នៅតំបន់អង្គរ និងស្គាល់ច្បាស់អំពីស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចនៅតំបន់នេះ

ការផ្លាស់រាជធានីទៅនៅទួលបាសាន និងចតុមុខ

- រាជធានីឈ្មោះ *ស្រីសន្ធរ* នៅទួលបាសាន ចាប់ផ្តើមនៅឆ្នាំ១៤៣១ ឬ ១៤៣២
- ឈ្មោះខេត្តស្រីសឈរ (ជាឈ្មោះកើតក្រោយ ក្នុងរាជ្យស្រីសុគន្ធបទ បើតាមពង្សាវតារ) មិនអាចថាពាក្យនេះ នាំឱ្យហៅក្លាយជា *ស្រីសន្ធរ* នោះទេ
- ស្រីសន្ធរ <ស្រីយសោធរ(បុរ:), ឈ្មោះអនុស្សាវរីយ៍នៃរាជធានីចាស់ដ៏ល្បីល្បាញ្ញ របស់កម្ពុជាសម័យអង្គរ សូម្បីតែអយុធ្យាក៏រក្សាឈ្មោះនេះទុកដែរ (ហៅតែ ព្យាង្ក ២ម៉ាត់នៅខាងចុង__សន្ធរ ឬស៊ីធរ_វត្តស៊ីធរ, ស៊ីធរកណ្តាល, ស៊ីធរពារ៉ាំង)
- ខ្មែរមិនចោលដើមដានរបស់ដូនតាឡើយ ហើយមានទំនៀមប្រើឈ្មោះតែ*ពីរព្យាង្ក*
- ពីឆ្នាំ១៤៣៤_មកតាំងនៅចតុមុខ (បើទោះបីពង្សាវតារអយុធ្យាថា គេបានកាន់កាប់ទីក្រុងអង្គរយសោធរបុរៈពីឆ្នាំ១៤៣១_៤៥ក្តី ក៏យើងនៅតែថាតាមឯកសារខ្មែរសិន)

ទីក្រុងចតុមុខមង្គល

«ក្រុងចតុមុខមង្គល សាកលកម្ពុជាធិបតី សិរីសោភណ្ឌរបវរឥន្ទ្រាបទបូរីរដ្ឋ រាជាសេមា មហានគរ»

- សម័យចតុមុខ—ភ្នំពេញ ១៤៣៤_១៥២៥
- ការស្ថាបនារាជវាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញមានពីរលើក

_លើកទី១ ស_វ១ទី១៥ រជ្ជកាលពញ្ញាយ៉ាតមិនស្ថិតស្ថេរ (១៤៣៤_១៤៩៧)

អង្គរ_បាសាន—ភ្នំពេញ_បាសាន_ពោធិ៍សាត់_បរិបូណ៌_លង្វែក_ឧដុង្គ

_លើកទី២ ស_វ១ទី១៩ រជ្ជកាលព្រះបាទនរោត្តមទើបស្ថិតស្ថេរ

(គ. ស១៨៦៥_បច្ចុប្បន្ន)

- រឿងនិទាន «ដូនចាស់ឈ្មោះពេញ—មានទ្រព្យសម្បត្តិ-ផ្ទះនៅខាងកើតទួល១ ពុំឆ្ងាយពីមាត់ទន្លេ»
- ឆ្នាំ ១៣៧២ ដូនពេញ+អ្នកជិតខាង—សាងវិហារ១លើកំពូលភ្នំ-ប្រក់ស្បូវភ្លាំង
- ពុទ្ធរូបទាំង៤ «សិរីទ្ធ»+រូបចម្លាក់ពីថ្ម(ដៃកាន់ស័ង្ខ, កាន់ដំបង-សក់ចងជាភ្ជួង—តម្កល់នៅទិសបូព៌ា«ដើមកំណើតនៅស្រុកលាវ—អ្នកតាព្រះចៅ»)
- ៦០ឆ្នាំក្លាយក្រោយមកព្រះមហាក្សត្រពញ្ញាយ៉ាតទៅសាងរាជធានីនៅទីនេះព្រះបាទបរមរាជាធិរាជ រាមាធិបតិយព្រះស្រីសុរិយោពិណ(ពញ្ញាយ៉ាត)លើកទីក្រុងត្រើយខាងលិចទន្លេច្រាបឈាម«ទន្លេដែលហ្ងូតទៅបឹងទន្លេសាប»
- ពេលទ្រង់យាងដល់ភ្នំពេញហើយបញ្ជាឱ្យឆុកញ្ជាតេជោស្រី(ខេត្តសំរោងទង)ចាក់ដីពង្រាបដល់មាត់កំពង់-កំពង់រាប -បឹងតេជោ«ម្ដុំវត្តកោះ», ចៅហ្វាយខេត្តបាទី(ផ្ដូង)ជីកប្រឡាយបង្ហូរទឹកពីទន្លេធំចូលក្នុងធានី-ព្រែកឆុកញ្ជ៉ាផ្ដូង(ពីមាត់ទន្លេ—បឹងពោងពាយត្រង់ពីមុខសួនច្បារសក្យមុនីចេតីម្ដុំព្រែកពោងពាយមានជនជាតិចិនរស់នៅច្រើន—ចិនដំដែក

ទីក្រុងចតុមុខមង្គល

- ឈ្មោះ «ចតុមុខ» ដែលពញ្ញាយ៉ាតប្រើហៅរាជធានីព្រះអង្គ ត្រូវបានគេឃើញថា មកពីគំនិតសំខាន់ពីរ ÷

  _ ជាទីតាំងមានទន្លេបួនប្រសព្វគ្នា *ជា៤មុខ* ត្រូវតាមឯកសារសហសម័យរបស់អ៊ីរ៉ុប

  _ តាមរឿងព្រេងនិទានក្នុងឯកសារមហាបុរសថា មកពីដួនពេញរើសបាន*បដិមាចតុមុខ* ពីរអង្គដ៏ពិសិដ្ឋ ពីក្នុងរន្ធដើមគរគីរអណ្តែតទឹក យកមកតម្កល់នៅវត្តភ្នំ នៃរាជធានីថ្មី

- បើតាមប្រពៃណីរបស់ព្រហ្មញ្ញសាសនា ទីឋានដែលមានទន្លេប្រសព្វគ្នាដល់ទៅបួនបែបនេះ គឺជាទីពិសិដ្ឋបំផុត, ជាទីតាំងជ័យភូមិ

- ការពិតគឺទីតាំងនេះអំណោយផលល្អសម្រាប់ការត្រួតត្រាសកម្មភាពរកស៊ី និងទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្មជាមួយឈ្មួញគ្រប់ជាតិសាសន៍ដែលធ្វើដំនួញតាមដងទន្លេទាំង៤

ទីក្រុងចតុមុខមង្គល

- «វត្តភ្នំ» គឺជាបេះដូង ឬបូជនីយដ្ឋានស្នូលនៃរាជធានីចតុមុខមង្គល ដូចភ្នំបាខែង, បាពួន, បាយ័ន, វត្តត្រឡែងកែង និងភ្នំព្រះរាជទ្រព្យជ្ជ្ជ្

ទំនាក ́ ទំនងជាមួយមហាអំណាចចិន

- លោក Michael Vickery និងលោក Claude Jacques និងលោក Oliver Wolters បានគ្ងួសបញ្ជាក់ថា ការផ្លាស់ប្តូរនេះមិនគប្បីគេបកស្រាយថា ជាសញ្ញាណនៃ« ការធ្លាក់ចុះដុនដាប» ទេ។ ពីព្រោះលោក អ្ងលីវ៉ែ រ៉ុល្ម ́ ្ស បានកត់សម្គាល់ថា « ក្នុងការចាត់ទុកការដុនដាបនៃអង្ករនាសតវត្សទី១៤ និង១៥ថា ជាគ្រោះមហន្តរាយដ៏មហិមានោះ ជាការសន្ទ្ធតដ៏លឿនពេកហើយ» ព្រោះថា វ៉ាមកពីការប្រែប្រួលខាងសក្តានុពលសេដ្ឋកិច្ចទេវ៉ិញទេ។
- ខ្មែរបានបញ្ជ្ជូនបេសកទ្ងូតនាំសួយសារអាករចំនួន២១លើក ទៅកាន់រាជវ៉ាំងមិងរបស់ចិននៅចន្លោះឆ្នាំ ១៣៧១ និង១៤១៩
- បេសកកម្មភាគច្រើន គឺដើម្បីធ្ងើពាណិជ្ជកម្ម ឬដើម្បីរៀបចំទំនាក់ទំនងខាងពាណិជ្ជកម្ម ហើយក៏ប្រហែលជាក្នុងបំណងស្ន្ងើសុំជំនួយគាំទ្រពីចិន ដើម្បីប្រឆាំងនឹងការប្ជ្ជន់កំទេចនាវ៉ាជារឿយៗពីសំណាក់ពួកសៀមផងដែរ។ បានន័យថា ខ្មែរក៏ធ្ងើជំនួញយ៉ាងសកម្មដែរ។

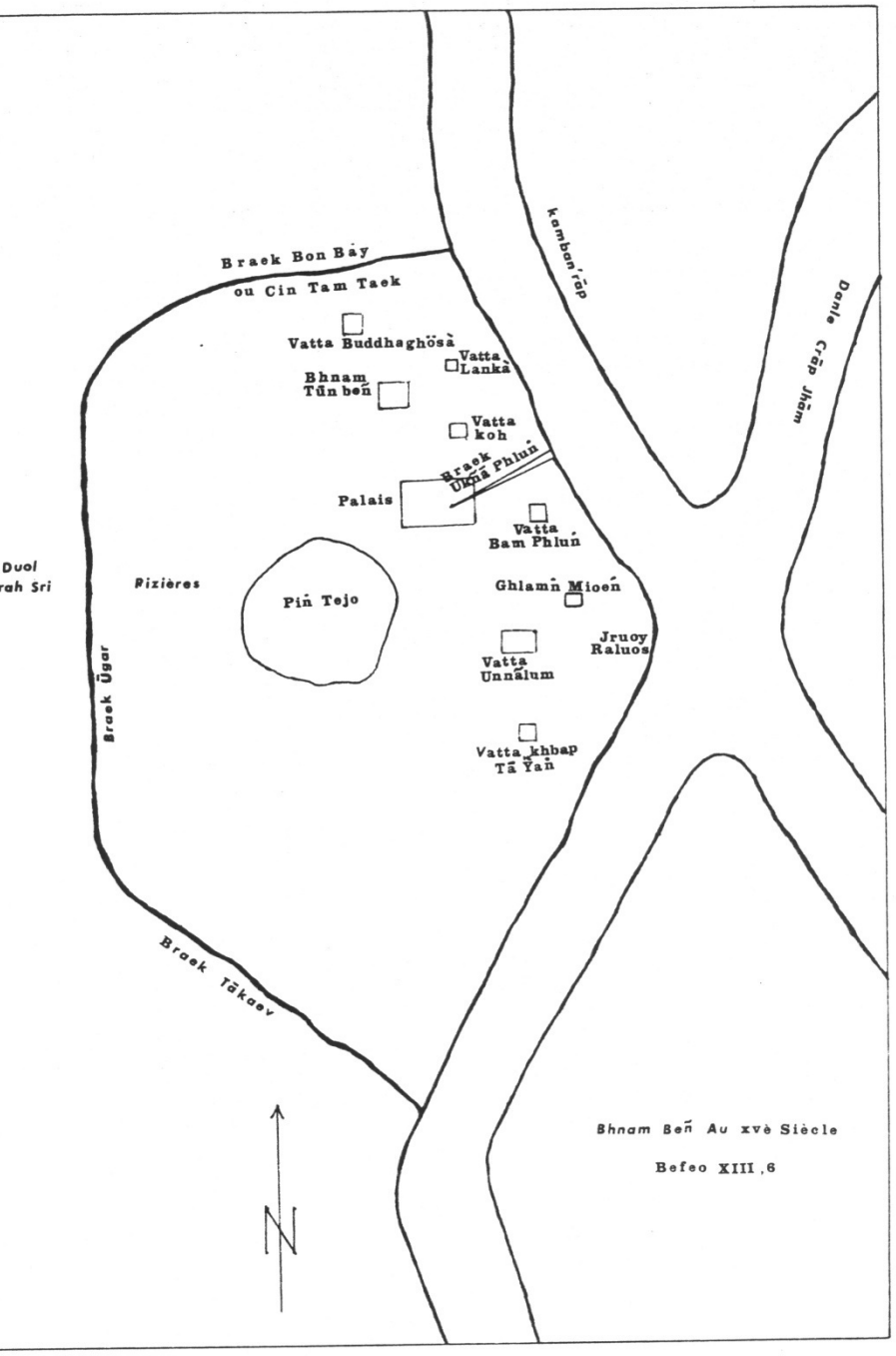
Braek Bon Bay
ou Cin Tam Taek
Vatta Buddhaghōsà
Vatta Lankà
Bhnam Tūn beñ
Vatta koh
Braek Uṇā Phluṅ
Palais
Vatta Bam Phluṅ
Pizières
Piṅ Tejo
Ghlamṅ Mioeṅ
Jruoy Raluos
Vatta Unnālum
Vatta khbap Tā Yaṅ
Braek Ūgar
Braek Tākaev
kamban'āp
Danle Crāp jhaṁ
Bhnam Beñ Au xvè Siècle
Befeo XIII,6
N

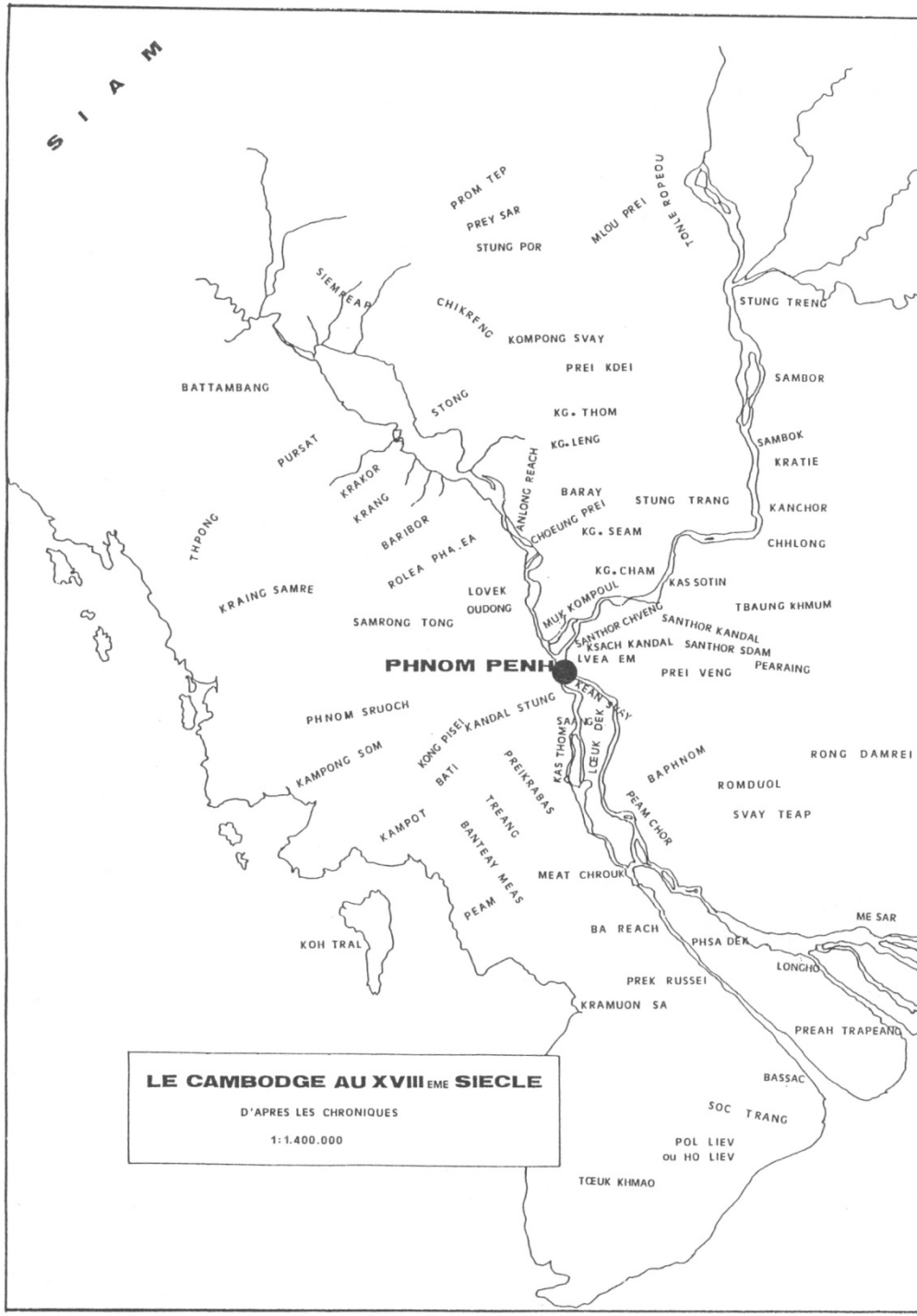
SIAM
PROM TEP
PREY SAR
STUNG POR
MLOU PREI
TONLE ROPEOU
SIEMREAP
CHIKRENG
KOMPONG SVAY
STUNG TRENG
PREI KDEI
SAMBOR
BATTAMBANG
STONG
KG. THOM
KG. LENG
SAMBOK
KRATIE
PURSAT
KRAKOR
KRANG
ANLONG REACH
BARAY
STUNG TRANG
KANCHOR
THPONG
BARIBOR
CHOEUNG PREI
KG. SEAM
CHHLONG
ROLEA PHA.EA
KG. CHAM
KAS SOTIN
KRAING SAMRE
LOVEK
OUDONG
MUK KOMPOUL
TBAUNG KHMUM
SAMRONG TONG
SANTHOR CHVENG
SANTHOR KANDAL
KSACH KANDAL
SANTHOR SDAM
PHNOM PENH
LVEA EM
PEARAING
PREI VENG
PHNOM SRUOCH
KANDAL STUNG
KAS THOM
LŒUK DEK
KONG PISEI
KAMPONG SOM
BATI
PREIKRABAS
BAPHNOM
RONG DAMREI
ROMDUOL
PEAM CHOR
SVAY TEAP
KAMPOT
TREANG
BANTEAY MEAS
MEAT CHROUK
PEAM
ME SAR
BA REACH
PHSA DEK
KOH TRAL
LONGHO
PREK RUSSEI
KRAMUON SA
PREAH TRAPEANG
BASSAC
SOC TRANG
POL LIEV
ou HO LIEV
TŒUK KHMAO
LE CAMBODGE AU XVIII EME SIECLE
D'APRES LES CHRONIQUES
1:1.400.000

ជម្លោះផ្ទៃក្នុង ដើម្បីរាជសម្បត្តិ (២លើក)

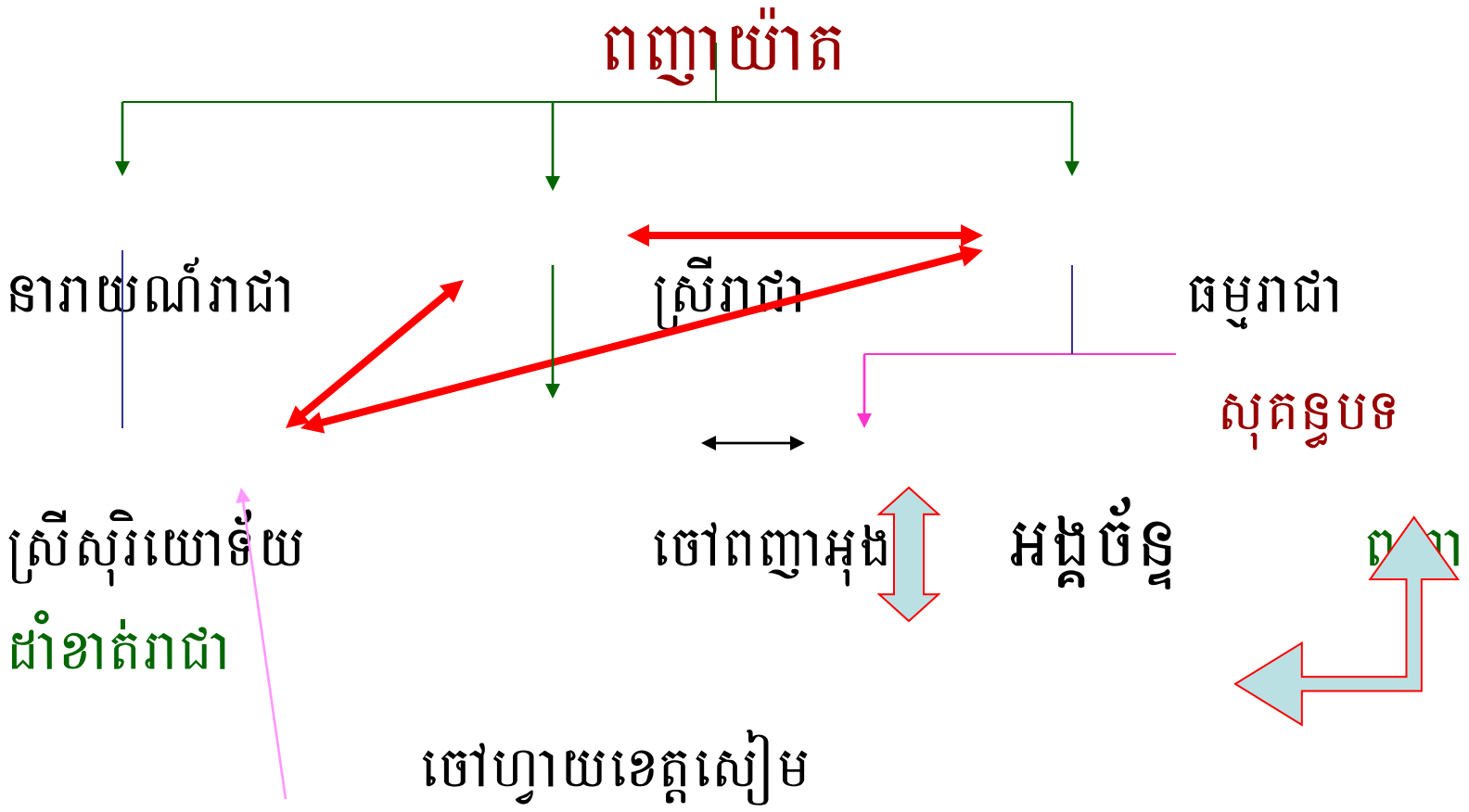

កន—ហ្លួងព្រះស្តេច

«ស្រីសេដ្ឋាធិរាជ»(បន្ថែសគន្ធបទ)

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី១: ១៤៧៥_១៤៨៥

- ពេលដែល ព្រះបាទស្រីរាជា វាយអយុធ្យាឆ្នាំ១៤៧៥ = ជាប់ដៃវាយយកអាណាខេត្តភាគខាងលិច ឬ បង្ហូបបង្ហូមដែនដីខ្មែរសារជាថ្មីឡើងវិញ?
- ស្រីសុរិយោទ័យ ដែលត្រូវប្រមូលសៀង, វាយខេត្តខាងកើត (ត្បូងឃ្មុំ, បាភ្នំ, ដូនណាយ, កំពង់សៀម, ស្ទឹងត្រង់ជើងព្រៃ_តាំងជាមហាក្សត្រ+ បង្កើត*រាជាណាចក្រខាងកើត*
- ស្រីធម្មរាជា (ការពារក្រុងចតុមុខ)_ប្រមូលព្រះខ័ន, លំពែងរាជ្យ_បង្កើត*រាជាណាចក្រខាងលិច* បិទផ្លូវស្រីរាជាមិនឱ្យត្រឡប់វិញ
- ស្រីរាជា _តាំងរាជធានីកំពង់សៀម (កំ—ចាម)_*រាជាណាចក្រខាងជើង*
- រាស្ត្ររស់មិនបានសុខសាន្ត ទ្ធ្ភ្ជ្ជ, ចោរកម្ម

បរមរាជាទី២ ចៅពញ្ញាយ៉ាត (១៣៩២_១៤៦៣)

យសោធរបុរៈ__ទ្ធលបាសាន__ចតុមុខ

នរាយណ៍រាជាទី១ (១៤៦៣_១៤៦៩) **ស្រីរាជា**(១៤៦៩_១៤៨៥) **ស្រីធម្មរាជា** (១៤៨៦_១៥០៤)

ចតុមុខ ចតុមុខ_កំពង់សៀម ចតុមុខ

ស្រីសុរិយោទ័យ(១៤៧៥_១៤៨៥) **ចៅពញ្ញាអុង**

ទ្ធលបាសាន

ស្រីសុគន្ធបទ(១៥០៤_១៥១២)« មានបុត្រយសរាជា» បរមរាជាទី៣ (១៥១៦_១៥៦៦)

ចៅពញ្ញាដាំខាត់រាជា(ចតុមុខ_ទ្ធលបាសាន) ចៅពញ្ញា**ចំន្ទរាជា** « ពោធិសាត់ ពុម្ពែក»

អន្តរាគមន៍របស់សៀមលើកដំបូង

- ទំនាស់ផ្ទៃក្នុង

ស្រីរាជា + ស្រីសុរិយោទ័យ + ធម្មរាជា *១៨៨៥_សុំជំនួយពីសៀម

*មិនដឹងលិ្ចចសៀម ឃុបឃិតគ្នា ក្បត់បងនិងក្មួយខ្លួនឯង

*ពេលបានធ្វើស្តេចមួយអង្គឯង ទើបផ្តល់សាគុណឱ្យសៀម_ប្រគល់ខេត្ត+ គ្រួសារសៀម + បណ្ណាការ(ស្រីរាជាវាយយកបាន)ឱ្យទៅសៀមវិញ

- Michael Vickery

_ពុំមានរឿងពិតទេក្នុងពង្សាវតារមុនរាជព្រះបាទអង្គចន្ទ (សម័យលង្វែក)ស_រ១៦

_រឿងរ៉ាវសង្គ្រាមជា១សៀមស_រ១៤_១៥សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុស—បានវិវត្តន៍ពីរឿងចាស់១ពេលអយុធ្យាដណ្តើមបានអង្គរក្នុងឆ្នាំ១៤៣១ (១៤៣១_១៤៤៥)

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី២: ១៥០៨_១៥២៥

- ដើម្បីស្តារមុខមាត់ ព្រះបាទ*ធម្មរាជា* បានខិតខំធ្វើបុណ្យ សុំសីល សមាធិកម្មដ្ឋាននៅភ្នំសន្ទុក
- នៅភ្នំសន្ទុក ប្រហែលព្រះអង្គបានបញ្ចុះព្រះសារីកធាតុ
- មុនចូលទិវង្គតឆ្នាំ១៥០៤? ព្រះអង្គចាប់ផ្តើមមានកេរ្តិ៍ឈ្មោះល្អឡើងវិញ
- ស្រីសុគន្ធបទ ជាបុត្រច្បងស្នងរាជ្យ និងតាំងរាជវាំងនៅស្រីសន្ធរ
- ពញ្ញាចន្ទរាជា ជាបុត្រាបន្ទាប់ ជាមហាឧបរាជ គ្រប់គ្រងនៅវាំងចតុមុខ
- ស្រីសុគន្ធបទ តាមពង្សាវតារថា យកនាងស ជាពលព្រះនៅវត្តព្រៃចាំងធ្វើជាស្នំ
- ទើបលើកប្អូនប្រុសនាងស ឈ្មោះនាយកនជាមេទ័ព
- ដោយសារមានថ្វីដៃល្អ និងបានសាងគុណសម្បត្តិច្រើន ស្តេចតំឡើងជា« ហ្លួងព្រះស្តេចកន»

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី២: ១៥០៨_១៥២៥

- ទំនាស់ចាប់ផ្តើមពីការប៉ងធ្វើឃាតហ្លួងព្រះស្តេចកនដោយស្រីសុគន្ធបទ មិនបានសម្រេច
- ស្រីសុគន្ធបទ——ស្តេចកន——ពញ្ញាចន្ទ្ររាជា
- នាយកន ក៏ចាប់ផ្តើមធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងស្រីសុគន្ធបទឆ្នាំ១៥០៨ រហូតបានធ្វើគតព្រះអង្គ នៅឆ្នាំ១៥១២ ហើយប្រកាសខ្លួនជាស្តេចគ្រប់គ្រងនៅស្រីសន្ធរ និងនៅស្រឡាប់ពិជ័យ
- ក្រោយដឹងថា ព្រះរៀមសុគតដោយដៃស្តេចកនហើយនោះ ព្រះអង្គចំន្ទ្ររាជា ទ្រង់រកឧបាយកលបញ្ជោតស្តេចសៀម ដើម្បីបានត្រឡប់មកទឹកដីខ្មែរវិញ។ សង្គ្រាម រវាងហ្លួងព្រះស្តេចកន និងព្រះអង្គចំន្ទ្ររាជា ចាប់ផ្តើមពី១៥១៦ដល់ឆ្នាំ១៥២៥
- ធ្វើសង្គ្រាមអស់១០ឆ្នាំ ទើបទ័ពព្រះចំន្ទ្ររាជា យកជ័យជម្នះលើស្តេចកនបានវិញ

រាជធានីរបស់ចន្ទរាជា ពេលធ្វើសង្គ្រាម

- នៅពោធិសាត់ ក្បែរមាត់បឹងទន្លេសាបដែលសំបូរដោយត្រីសម្រាប់ធ្វើស្បៀង
- នៅបរិបូរណ៍ ត្រង់បន្ទាយនៅជិតឆ្នុកទ្រូដែលជាតំបន់សំបូរស្បៀង
- មានរៀបចំធ្វើពាណិជ្ជកម្មជាមួយប្រទេសម៉ាឡាយូ នៅអំឡុងពេលធ្វើចម្បាំងជាមួយស្តេចកន
- មានការទារពន្ធដារទៀងទាត់ និងតឹងរឹងពីឈ្មួញតាមដងទន្លេមេគង្គ និងប្រជារាស្ត្រជាកសិករ
- នាំឱ្យមានសក្តានុពលខាងសេដ្ឋកិច្ច មានប្រៀបជាងស្តេចកន ខាងសេដ្ឋកិច្ច

រាជធានីស្តេចកននៅស្រឡាប់ដូនតីពិជយព្រៃនគរ

- ទំនងនៅលើមូលដ្ឋានទីតាំងចាស់របស់ឥន្ទ្របុរៈ របស់ព្រះបាទជយវរ្ម៣ទី២(មានសំណង់ប្រាសាទសម័យមុនអង្គរ ជីកគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ, លើកពួនដីពួនកំពែងយ៉ាងខ្ពស់)
- ទំនងជាបានលើកផ្លូវមួយភ្ជាប់ទីក្រុងនេះជាមួយវត្តព្រះធាតុប្រស្រី (ដែលស្តេចកនបានបញ្ជូនញ្ញីដែសងពួកលួចធ្វើឃាតព្រះអង្គ ក្នុងដំណើរមកសំពះព្រះ, សម្លាប់ម្តង៥នាក់)
- នៅស្រុកពញ្ញាក្រែកត្រង់ព្រំដែនជាមួយស្រុកត្ស្ងងឃ្ម ព័ទ្ធជុំវិញសុទ្ធសឹងជាវាលស្រែ
- គ្មានសក្តានុពលភាពខាងពាណិជ្ជកម្ម
- ថ្ងៃបើព្រះអង្គចេះបង្កើតប្រាក់ស្ពឹងសម្រាប់ចាយ តែមិនមានឯកសារកត់ត្រាថា ទ្រង់បានអភិវឌ្ឍន៍ពាណិជ្ជឡើយ ហើយការប្រមូលពន្ធដារក៏មិនបានធ្វើឱ្យគត់មត់ និងទៀងទាត់ ហើយប្រហែលទ្រង់កើតមានបញ្ហាវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចទៀតផង ទើបនាំឱ្យច្បាំងចាញ់គេ

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី២: ១៥០៨_១៥២៥

- បើតាមប្រភពឯកសារសហសម័យ គឺកំណត់ត្រាបុព្វជិតប៉ារទុយហ្គាល់ និងសិលាចារឹក K.82
- ហ្គាស្ប៉ាដាគ្រុស១៥៥៥_៥៧ថា÷ ព្រះមហាក្សត្រពេលនោះ(ចន្ទរាជា)ឡើងសោយរាជ្យបានដោយការបះបោរដ៏ធំមួយ បង្ខំឱ្យព្រះរៀមរបស់ព្រះអង្គចុះចេញពីរាជបល្ល័ង្ក។ ក្រោយមកព្រះអង្គបានបង្ក្រាបការបះបោរបានជោគជ័យទើបបងប្រុសរបស់ព្រះអង្គ ប្រគល់ព្រះរាជាណាចក្រនេះ ឱ្យព្រះអង្គគ្រប់គ្រងជំនួសវិញ»។ ចំណុចនេះមានន័យថា «អ្នកបះបោរមិនបានសម្លាប់ព្រះមហាក្សត្រនោះទេ»
- សិលាចារឹកវត្តនគរបាជ័យឆ្នាំ១៥៦៦ ផ្នែកភាសាបាលីបានឱ្យដឹងថា ព្រះបរមនាមដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ថា «សិរីសោគន្ធបទ (=ស្រីសុគន្ធបទ) គឺជាអតីតព្រះមហាក្សត្រ» ចំណែកខាងភាសាខ្មែរថា «សំតេចឌិកញ្ញាយស្ស ស្រីសៅគន្ធបទ(=ស្រីសុគន្ធបទ)» បានកសាងចៃតីយបញ្ចុះព្រះសរីរកធាតុ និងកសាងវិហារនៅកណ្តាលប្រាសាទនៃនគរជ័យវីរសក្តិនេះនៅខែអាសាឍឆ្នាំ១៥៦៦នោះដើម្បីប្រគេនព្រះអរិយសង្ឆនាម មហានាគសេនបពិត្រ។ នេះបានន័យថា ស្រីសុគន្ធបទនៅមានព្រះជន្មដល់ឆ្នាំ១៥៦៦។

អត្ថបទភាសាខ្មែរ ÷

ប.៧_៨: *សំតេចឧកញ្ញា យស្ស ស្រីសៅគន្ធបទ* (ជាមន្ត្រីជ័ខ្ពង់ខ្ពស់១រូប នាម ស្រីសុគន្ធបទ)

អត្ថបទភាសាបាលី ÷

ប.១_២: *សិរីសៅគន្ធ_បទាធិនាម្ហោ បត្ត្ការញ្ញោ* =អ្នកមានអធិនាមជា សិរីសៅគន្ធបទ(=ស្រីសុគន្ធបទ) គឺជាអតីតព្រះមហាក្សត្រ

ព្រះបាទពញ្ញាយ៉ាត

* ពង្សាវតារ
- នង ១៣៧៣_១៤៣៣
- អម្ចាលក្សត្រ ?...១៤៥៧
- កោកកាក ១៤៥៨_១៥១៨
- រ៉ាំង ជ្ជន ១៤៦៣_១៤៦៧

*<u>សៀវភៅ</u>

- សាម៉ែន ១៤២១_១៤៦៧ (៤៦)
- ជាអ្ជម—ផៃ ផេង ១៤២១_១៤៦២ (៤១)
- ព្រះជន្ម ១៨
- ១៤៦២ ដាក់រាជ្យ៤ឆ្នាំក្រោយសុគត

*<u>លោកម៉ែយើលវ៉ិកយ៉ីរ</u>

- ការឈ្លានពានពីសំណាក់អយុធ្យា និងការកាន់កាប់អង្គរ ១៤៣១_១៤៤៥
- ១៤៤៥ ពញ្ញាយ៉ាត រំដោះអង្គរ_មកភ្នំពេញ
- ការលើករាជធានីចេញពីអង្គរគ្ជរតែមិនមែនឆ្នាំ១៤៣២ឡើយ

* កត់សំគាល់

- ពញ្ញាយ៉ាតរំដោះអង្គរពីអយុធ្យា—មិនត្រឡប់ទៅតាំងរាជធានីអង្គរទេ_មជ្ឈមណ្ឌលន_បាថ្មីនៅខាងត្បូង

  _ចតុមុក

  _លង្វែក

  _ឧជុង្ក

?

ព្រោះតែកម្ពុជាងាកមកភ្ជាប់ទំ_នងអន្តរជាតិផ្លូវសមុទ្រដែលមានឥទ្ធិពលពីចិន

ការផ្លាស់រាជធានីទៅទួលបាសាន និងចតុមុខ

- ទួលបាសាន ស្ថិតក្នុងខេត្តស្រីសឈរ (ស្រីសន្ធរ)ជាទីក្រុងមួយថ្មីទៀតនៅ សម័យក្រោយអង្គរ_មហាក្សត្រ ពញ្ញាយ៉ាត
- ១៤៣១ ឬ ១៤៣២
- ១៤៣៤_ចតុមុខ
- ប្រហែលមកពីបញ្ហាសេដ្ឋកិច្ចច្រើនជាងការដកខ្លួនរត់គេចពីសត្រូវ
- ម៉ាយឃើល វិយ៉ីរ _ការផ្លាស់ប្តូរទីតាំងនៃមជ្ឈមណ្ឌលកណ្តាលរបស់ប្រទេសកម្ពុជានៅសតវត្សទី១៤នោះ ប្រហែលមានជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងការរីកធំឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័ស នៃពាណិជ្ជកម្មតាមសមុទ្ររបស់ចិន ជាមួយអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជាពិសេសជាមួយប្រទេសដីគោក នៅក្នុងសម័យដែលពួកម៉ុងហ្គោលបានគ្រប់គ្រងប្រទេសចិន និងនៅដើមសម័យរាជវង្សមិង

ទំនាក់ទំនងជាមួយមហាអំណាចចិន

- ខ្មែរបានបញ្ជូនបេសកទូតនាំសួយសារអាករចំនួន២១[(១)] លើក ទៅកាន់រាជវាំងមិងរបស់ចិននៅចន្លោះឆ្នាំ ១៣៧១ និង១៤៣២
- ជាបេសកកម្មភាគច្រើន គឺដើម្បីធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ឬដើម្បីរៀបចំទំនាក់ទំនងខាងពាណិជ្ជកម្ម ហើយក៏ប្រហែលជាក្នុងបំណងស្នើសុំជំនួយគាំទ្រពីចិន ដើម្បីប្រឆាំងនឹងការប្តន់កំទេចនាវាជារឿយៗពីសំណាក់ពួកសៀមផងដែរ
- លោក Michael Vickery និងលោក Claude Jacques និងលោក Oliver Wolters បានគូសបញ្ជាក់ថា ការផ្លាស់ប្តូរនេះមិនគប្បីគេបកស្រាយថា ជាសញ្ញាណនៃ« ការធ្លាក់ចុះដុនដាប» ទេ។ ពីព្រោះលោក អ្ហូលីវ៉ែ រ៉ុល្ម៉ូ្ស បានកត់សំគាល់« ក្នុងការចាត់ទុកការដុនដាបនៃអង្ករនាសតវត្សទី១៤ និង ១៥ថា ជាគ្រោះមហន្តរាយដ៏មហិមានោះ ជាការសន្ទ្ធ ត់ដ៏លឿនពេកហើយ»

---

(១) ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ, David Chandler, ទំ-៨១

ជម្លោះផ្ទៃក្នុង ដើម្បីរាជសម្បត្តិ (២លើក)

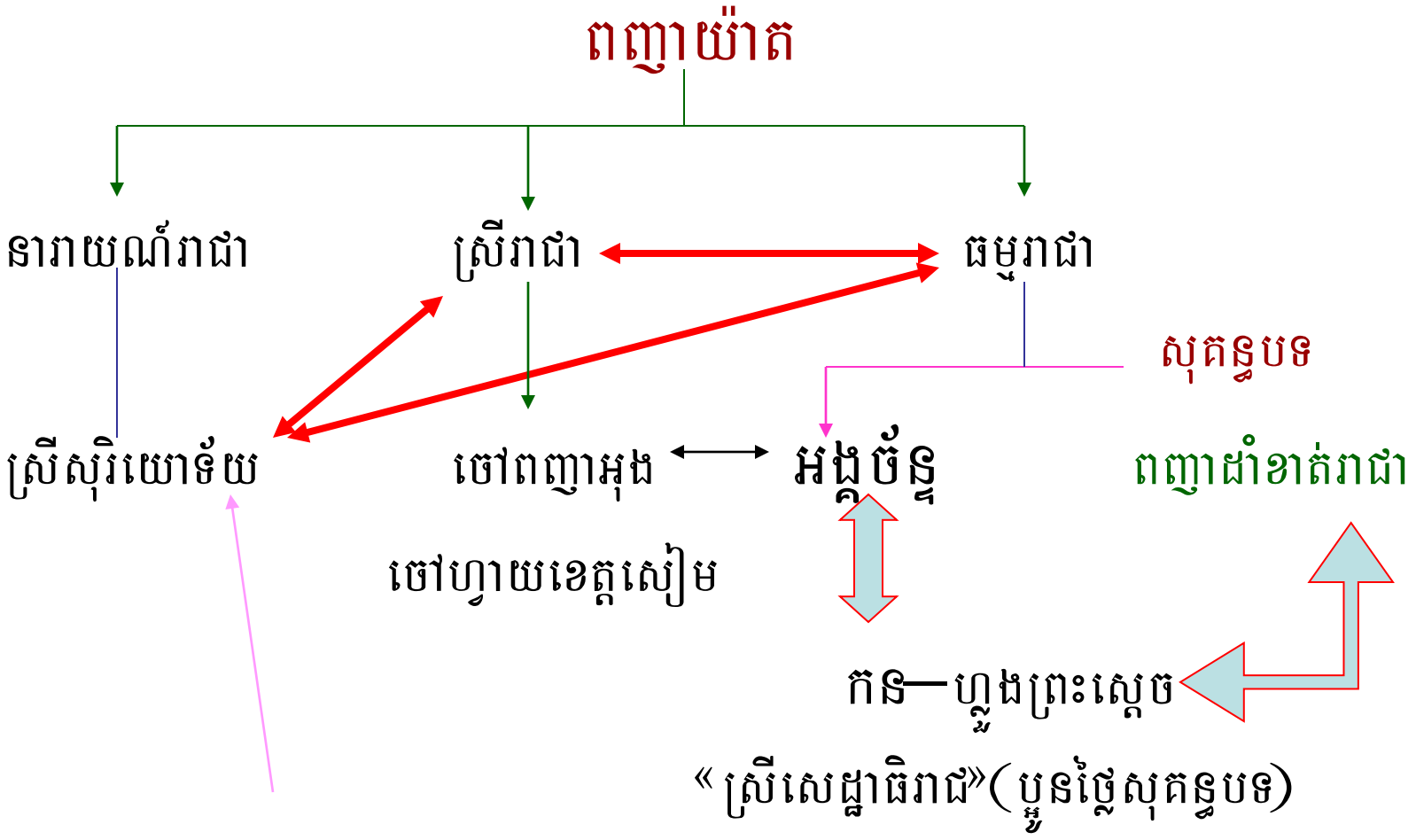

ប្រវត្តិវិទ្ធបរទេស ឌុតហិនុំនេរ

បរមរាជាទី២ ចៅពញ្ញាយ៉ាត (១៣៩២_១៤៦៣)

យសោធរៈបុរៈ : _ទួលបាសាន—ចតុមុខ

នរាយណ៍រាជាទី១ (១៤៦៣_១៤៦៩) **ស្រីរាជា**(១៤៦៩_១៤៨៥) **ស្រីធម្មរាជា**(១៤៨៦_១៥០៤)

ចតុមុខ ចតុមុខ_កំពង់សៀម ចតុមុខ

ស្រីសុរិយោទ័យ(១៤៧៥_១៤៨៥) **ចៅពញ្ញាអុង**

ទួលបាសាន

ស្រីសុគន្ធបទ(១៥០៤_១៥១២)« មានបុត្រយសរាជា» បរមរាជាទី៣(១៥១៦_១៥៦៦)

ចៅពញ្ញាដាំខាត់រាជា(ចតុមុខ_ទួលបាសាន) ចៅពញ្ញា**ចំន្ទ**រាជា « ពោធិសាត់_លង្វែក»

ស្តេចកន « ស្រីសេដ្ឋាធិរាជ»(១៥១២_១៥២៥) ⟶ ជ្រែករាជ្យ « ទួលបាសាន_សន្ធប់ដូនតី ឬស្រឡាប់ពិជ័យ»

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី១: ១៤៥៧_១៥០៤

- ពេលដែល ស្រីរាជា វាយអយុធ្យា ១៤៧៥_វាយយកខេត្តភាគខាងលិចជាប់ដែ
- ស្រីសុរិយោទ័យ វាយខេត្តខាងកើត (ត្បូងឃ្មុំ, បាភ្នំ, ដូនណាយ, កំពង់សៀម, ស្ទឹងត្រង់ ជើងព្រៃ _តាំងជាមហាក្សត្រ+ បង្កើត*រាជាណាចក្រខាងកើត*
- ស្រីធម្មរាជា (ការពារក្រុងចតុមុខ)_ប្រមូលព្រះខ័ន, លំពែងរាជ្ស_បង្កើត*រាជាណាចក្រ*
ខាងលិច បិទផ្លូវស្រីរាជាមិនឱ្យត្រឡប់វិញ
- ស្រីរាជា _តាំងរាជធានីកំពង់សៀម (កំ—ចាម)_*រាជាណាចក្រខាងជើង*
- រាស្ត្ររស់មិនបានសុខសាន្ត ទ្ការ្ករ, ចោរកម្ម

អន្តរាគមន៍របស់សៀមលើកដំបូង

- ទំនាស់ផ្ទៃក្នុង

ស្រីរាជា + ស្រីសុរិយោទ័យ + ធម្មរាជា → សៀម

*១៤៨៥_សុំជំនួយពីសៀម

*ស្រីរាជា+ ស្រីសុរិយោទ័យ_ លិ្បចសៀម

*សាគុណសៀម_ ប្រគល់ខេត្ត+ គ្រួសារសៀម+ បណ្ណាការ_ ស្រីរាជាវាយយកបាន_ ឱ្យសៀមវិញ

- Michael Vickery

_ ពុំមានរឿងពិតទេក្នុងពង្សាវតារមុនរាជព្រះបាទអង្គចន្ទ (សម័យលង្វែក) ស_ វ១៦

_ រឿងរ៉ាវសង្គ្រាមជា១សៀមស_ វ១៤_ ១៥សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុស—បានវិវត្តន៍ពីរឿងចាស់១ ពេលអយុធ្យាដណ្តើមបានអង្គរក្នុងឆ្នាំ១៤៣១ (១៤៣១_ ១៤៤៥)

វិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរលើកទី២: ១៥០៨_១៥២៥

- ស្រីសុគន្ធបទ_ស្តេចកន_ពញ្ញាចន្ទ្ររាជា
- ទំនាស់ចាប់ផ្តើមពីការប៉ងធ្វើឃាតហ្លួងព្រះស្តេចកនដោយស្រីសុគន្ធបទ មិនបានសម្រេច
- នាយកន ក៏ចាប់ផ្តើមធ្វើសង្គ្រាមជាមួយព្រះស្រីសុគន្ធបទ រហូតបានធ្វើគតព្រះអង្គនៅឆ្នាំ ១៥១២ ហើយប្រកាសខ្លួនជាស្តេចគ្រប់គ្រងរាជធានីនៅស្រីសន្ធ្ររ និងនៅស្រឡាប់ពិជ័យ
- ក្រោយដឹងថា ព្រះរាមសុគតក្រោយដៃស្តេចកន ហើយនោះ ព្រះអង្គចំន្ទ្ររាជា ទ្រង់រកឧបាយកលបញ្ជោតសៀមដើម្បីបានត្រឡប់មកទឹកដីខ្មែរវិញ ។ សង្គ្រាម រវាងហ្លួងព្រះស្តេច និងព្រះអង្គចំន្ទ្ររាជា ប្រព្រឹត្តទៅអស់រយៈពេលជាងដប់ឆ្នាំ (លុះដល់ឆ្នាំ១៥២៦ ទើបទ័ពព្រះចំន្ទ្ររាជា យកជ័យជម្នះលើស្តេចកនបានវិញ)

រាជធានីស្រឡាប់ដូនតីពិជយ៉ព្រៃនគរ

- ទំនងនៅលើមូលដ្ឋានទីតាំងចាស់របស់ឥន្ទ្របុរៈ របស់ព្រះបាទជយវម៌ិទី២
- មានសំណង់ប្រាសាទសម័យមុនអង្គរ
- ជីកគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ កំពែងដែលលើកពួនដីយ៉ាងខ្ពស់
- ទំនងជាបានលើកផ្លូវមួយភ្ជាប់ទីក្រុងនេះជាមួយវត្តព្រះធាតុប្រស្រី
- នៅទីនោះស្តេចកនបញ្ជោញថ្ងៃដែសងពួកលួចធ្វើឃាតព្រះអង្គ ក្នុងដំណើរមកសំពះព្រះ
- នៅស្រុកពញ្ញាក្រែកត្រង់ព្រំដែនជាមួយស្រុកត្បូងឃ្មុំ
- ជុំវិញសុទ្ធសឹងជាវាលស្រែ

- រឿងរ៉ាវទាំងអស់អំពីសង្គ្រាមជាមួយសៀមនៅស.វ.ទី១៤_១៥ សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុស ហើយរឿងរ៉ាវពីសង្គ្រាមទាំងនោះបានវិវត្តន៍ពីរឿងចាស់មួយអំពីសង្គ្រាមពិតមួយ ពេលដែលអយុធ្យាដណ្តើមបានអង្គរក្នុងឆ្នាំ១៤៣១ និងកាន់កាប់អង្គរអស់រយៈពេល១៥ឆ្នាំ រហូតដល់១៤៤៥ ក្រោយមកពញ្ញាយ៉ាត បានវាយបណ្តេញកងទ័ពអយុធ្យាពីអង្គរ និងបានកសាងអាណាចក្រកម្ពុជាជាថ្មីឡើងវិញ ដោយផ្លាស់រាជធានីមកភ្នំពេញ ។

<u>រឿងដើមនោះ Michael Vickery</u>

- សង្គ្រាមអយុធ្យា+ កម្បោជ(មិនមែនកម្ពុជា—ខេត្តមួយនៅឥណ្ឌាបុរាណ—ត្រូវភ្ជាប់ + អយុធ្យាដាក់ជាខេត្តកណ្តាល(សំខាន់)របស់ប្រទេសស_រ១៤—ច្រឡំថា កម្ពុជា
- ប្រវត្តិវិទ្ធទាំងអស់យល់ស្របថារឿងក្នុងពង្សាវតារអយុធ្យាមិនពិតទេ
- ការបរិច្ឆេទមួយចំនួន—ការឈ្លានពានរបស់សៀម គឺយល់ច្រឡំរបស់អ្នកនិពន្ធខ្មែរ ជាការយល់ច្រឡំទៅរឿងរ៉ាវពិតមួយក្នុងពង្សាវតារអយុធ្យា
- កំណត់ហេតុប្រពៃ_ពង្សាវតារអយុធ្យា២—សង្គ្រាម១៤៣១_កាន់កាប់អង្គរ១៥ឆ្នាំ—ពញ្ញាយ៉ាតរំដោះ១៤៤៥(ក្នុងស_រ១៥_អយុធ្យានៅមិនទាន់ជាថៃនៅឡើយ_សង្គ្រាមនេះ_ខ្មែរពីរក្រុម

៣_មូលហេតុដែលឱ្យចាកចោលក្រុងអង្គរ

- បញ្ហាបរិស្ថាន ដីតំបន់អង្គរត្រូវអស់ជីជាតិ ដោយសារដីមានចំណាស់ឯសតវត្សមកហើយ
- ប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រនៅតំបន់អង្គរ _ខ្ទេចខ្ទីដោយសារសង្គ្រាមនិងធម្មជាតិ ។
- ប្រព័ន្ធគូរទឹកជុំវិញប្រាសាទទាំងឡាយ_បម្រើជីវភាពរស់នៅរបស់ប្រជារាស្ត្រ និងតម្រូវការខាងសាសនាបានត្រូវខះរីងស្ងួតទឹក ឬដីកកស្ទះដំណើរការផ្លូវទឹក ជាហេតុធ្វើឱ្យចរន្តទឹកហូរមិនអាចហូរស្រោចស្រពទៅគ្រប់ទីកន្លែង_ជាហេតុធ្វើឱ្យកសិកម្មមិនអាចលូតលាស់បានល្អ ជាការរាំងស្ទះផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចគ្រួសារ ហើយប៉ះពាល់ដល់សេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋដែរ ជាពិសេសគឺការផ្គត់ផ្គង់ដល់ជីវភាពរាជវង្សានុវង្សខ្មែរដែលអាស្រ័យទៅបានដោយការប្រមូលយកពន្ធដារនិងស្ងួយសារអាករពីប្រជារាស្ត្រសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ជីវភាពក្នុងរាជវាំង

- ខ្មែរបានបញ្ជូនបេសកទូតនាំសួយសារអាករចំនួន២១លើក ទៅកាន់រាជវាំងមិងរបស់ចិននៅចន្លោះឆ្នាំ ១៣៧១ និង១៤៣២
- ជាបេសកកម្មភាគច្រើន គឺដើម្បីធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ឬដើម្បីរៀបចំទំនាក់ទំនងខាងពាណិជ្ជកម្ម ហើយក៏ប្រហែលជាក្នុងបំណងស្នើសុំជំនួយគាំទ្រពីចិន ដើម្បីប្រឆាំងនឹងការប្តន់កំទេចជារឿយៗពីសំណាក់ពួកសៀមផងដែរ
- លោក ម៉ាយឃើល វិឃ្ហ៊ីរ (Michael Vickery), លោក ក្លូត ហ្សាក់(Claude Jacques)និងលោក អ្ហូលីវ៉ែ រ៉ុល្ហ៊ូ(Oliver Wolters) បានគ្ជូសបញ្ជាក់ថា ការផ្ទាស់ប្តូរនេះមិនគប្ជីគេបកស្រាយថា ជាសញ្ញាណនៃ« ការធ្លាក់ចុះដុនដាប» ទេ ពីព្រោះលោក អ្ហូលីវ៉ែ រ៉ុល្ហ៊ូ បានកត់សំគាល់« ក្នុងការចាត់ទុកការដុនដាបនៃអង្ករនាសតវត្សទី១៤ និង ១៥ថា ជាគ្រោះមហន្តរាយដ៏មហិមានោះ ជាការសន្ទ្ធតដ៏លឿនពេកហើយ»

៥_ជម្លោះផ្ទៃក្នុង ដើម្បីរាជសម្បត្តិ (២លើក)

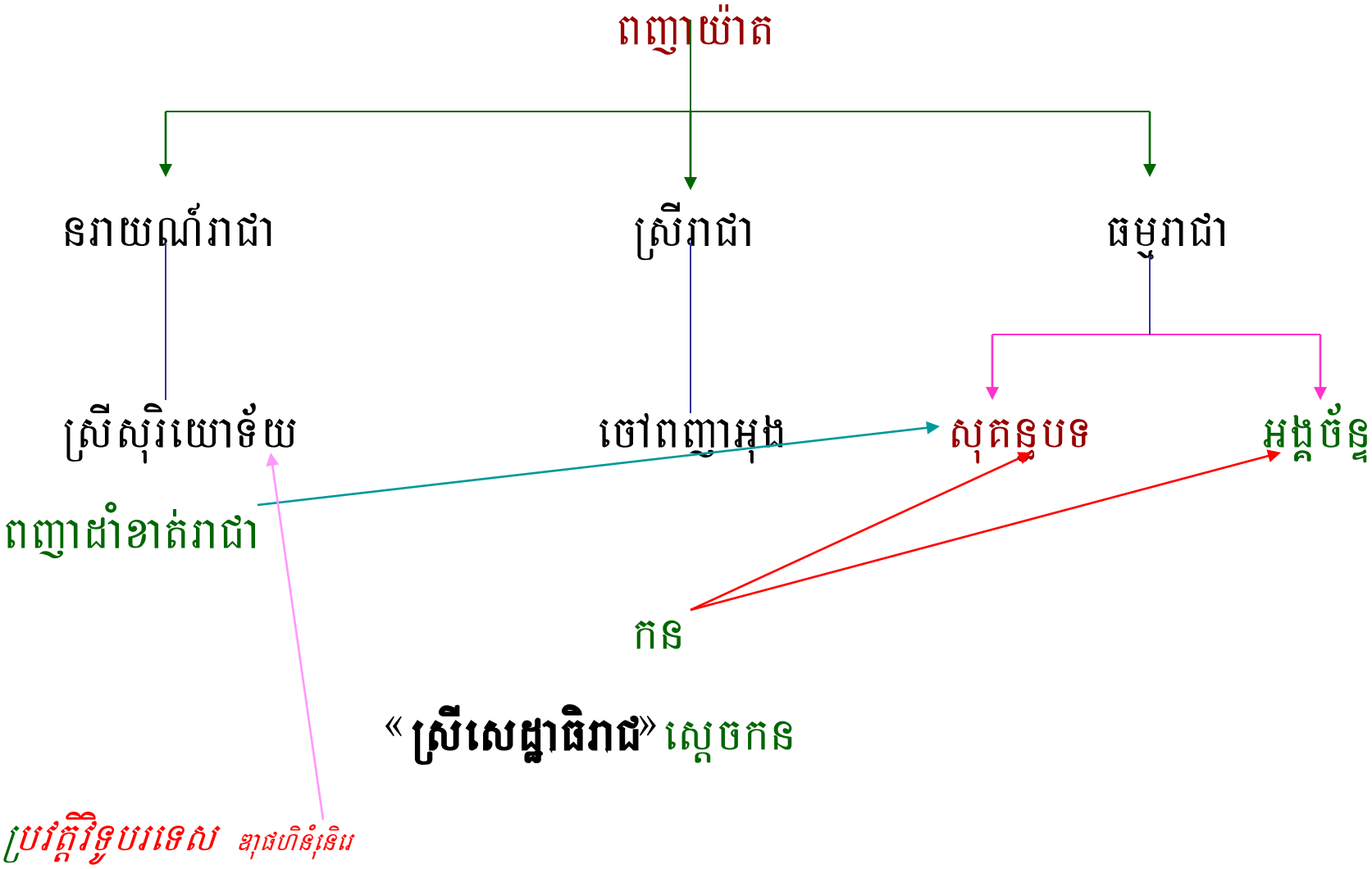

- ពេលរាជ្យសម្បត្តិ ស្រីរាជា (ប្រទេសជួបវិបត្តិរាជវង្សានុវង្សខ្មែរ)
- ដំណាក់កាលទី១ ចែកប្រទេស «១៤៥៧_១៥០៤»
- ពេលដែល ស្រីរាជា វាយអយុធ្យា ១៤៧៥_វាយយកខេត្តភាគខាងលិចជាប់ដែ
- ស្រីសុរិយោទ័យ វាយខេត្តខាងកើត (ត្បូងឃ្មុំ, បាភ្នំ, ដូនណាយ, កំពង់សៀម, ស្ទឹងត្រង់ ជើងព្រៃ _តាំងជាមហាក្សត្រ+ បង្កើតរាជាណាចក្រខាងកើត
- ស្រីធម្មរាជា (ការពារក្រុងចតុម្មុក)_ប្រមូលព្រះខ័ន, លំពែងរាជ្យ_បង្កើតរាជាណាចក្រ ខាងលិច
- ស្រីរាជា _តាំងរាជធានីកំពង់សៀម (កំ—ចាម)_រាជាណាចក្រខាងជើង
- រាស្ត្ររស់មិនបានសុខសាន្ត ទ្ធ្រឹក្ស, ចោរកម្ម
- ដំណាក់កាលទី២ សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង ស្តេចកន+ សុគន្ធបទ+ ច័ន្ទរាជា

៦_អន្តរាគមន៍របស់សៀមលើកដំបូង

- ទំនាស់ផ្ទៃក្នុង

ស្រីរាជា + ស្រីសុរិយោទ័យ + ធម្មរាជា → សៀម

*១៤៨៥_សុំជំនួយពីសៀម

*ស្រីរាជា+ ស្រីសុរិយោទ័យ_ឃ្លីចសៀម

*សាគុណសៀម_ប្រគល់ខេត្ត+ ត្រួសារសៀម+ បណ្ណាការ_ស្រីរាជាវាយយកបាន_ឱ្យសៀមវិញ

- Michael Vickery

_ពុំមានរឿងពិតទេក្នុងពង្សាវតារមុនរាជព្រះបាទអង្គចន្ទ (សម័យលង្វែក)ស_រ១៦

_រឿងរ៉ាវសង្គ្រាមជា១សៀមស_រ១៤_១៥សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុស—បានវិវត្តន៍ពីរឿងចាស់១ពេលអយុធ្យាដណ្តើមបានអង្គរក្នុងឆ្នាំ១៤៣១ (១៤៣១_១៤៤៥)

*ហេតុផលដែល Michael Vickery លើក

- ហេតុអ្វីបានជាពង្សាវតារដែលមានកាលបរិច្ឆេទ + រឿងរ៉ាវមិនពិតទាំងនោះកើតឡើង ?
- ក្រោយរាជធានីប្តូរអង្គរ—ភ្នំពេញក្រោយរាជពញ្ញាយ៉ាត_កម្ពុជាមិនបានសរសេរពង្សាវតារ
- ក្រោយមកសរសេរដោយចាប់ផ្តើមពីស្តេចលង្វែក(អង្គចន្ទ)
- មុនស្តេចអង្គចន្ទគ្មានកំណត់ហេតុចាស់ៗណាមួយទេ
- ពង្សាវតារនោះពុំមានសល់ដល់សព្វថ្ងៃទេ ប៉ុន្តែផ្នែកខ្លះៗនៃរឿងទាំងនោះឃើញក្នុងពង្សាវតារនង+ ផ្សេងនៅស_រ១៩
- ដោយស_រ១៨_១៩ស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលថៃ_កម្ពុជាសម្រេចគួរសរសេរពង្សាវតារផ្តើមពេលប្រហាក់ប្រហែលពង្សាវតារអយុធ្យា—ផ្តើមពីស្ថាបនាក្រុងអយុធ្យា១៣៥០_១៣៥១
- ដោយគ្មានពង្សាវតារថ្មីរបស់ខ្លួនពេលនោះ_គ្មានពង្សាវតារចាស់ៗ_ សម្រេចច្នៃរឿងឡើង

ចម្បាំងស្តេចកន និងចំន្ទរាជា

- នាយកន ក៏ចាប់ផ្តើមធ្វើសង្គ្រាមជាមួយព្រះស្រីសុគន្ធបទ រហូតបានធ្វើគតព្រះអង្គនៅឆ្នាំ ១៥១២ ហើយប្រកាសខ្លួនជាស្តេចគ្រប់គ្រងរាជធានីនៅស្រីសន្ធរ និងនៅស្រឡាប់ពិជ័យ
- ក្រោយដឹងថា ព្រះរាមសុគតក្រោយដៃស្តេចកន ហើយនោះ ព្រះអង្គចំន្ទរាជា ទ្រង់រកឧបាយកលបញ្ឆោតសៀមដើម្បីបានត្រឡប់មកទឹកដីខ្មែរវិញ ។ សង្គ្រាម រវាងហ្លួងព្រះស្តេច និងព្រះអង្គចំន្ទរាជា ប្រព្រឹត្តទៅអស់រយៈពេលជាងដប់ឆ្នាំ លុះដល់ឆ្នាំ១៥២៥ ទើបទ័ពព្រះចំន្ទរាជា ធ្វើគតស្តេចកនបានវិញ

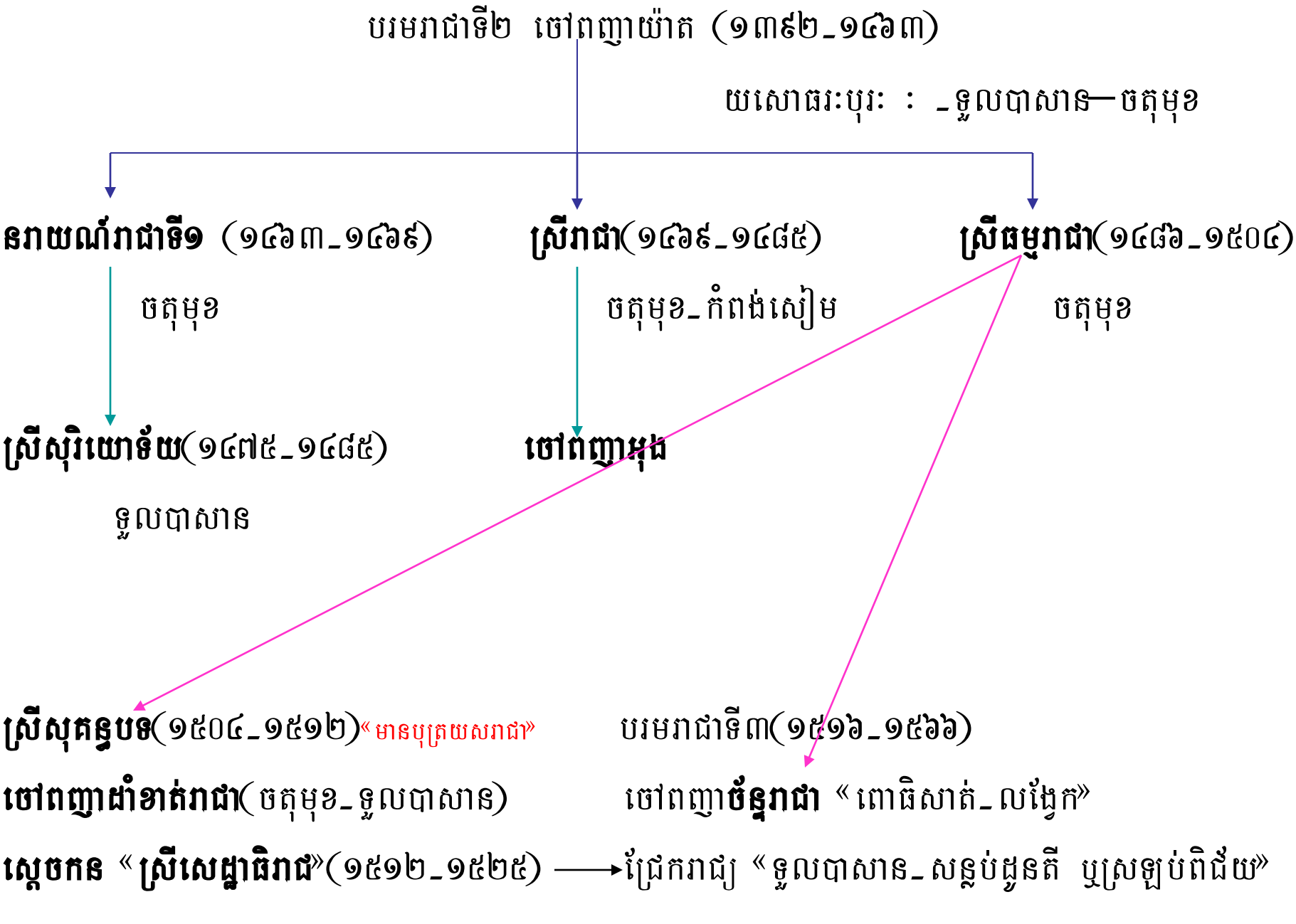
បរមរាជាទី២ ចៅពញ្ញាយ៉ាត (១៣៩២_១៤៦៣)
យសោធរៈបុរៈ : _ទួលបាសាន—ចតុមុខ
នរាយណ៍រាជាទី១ (១៤៦៣_១៤៦៩)
ចតុមុខ
ស្រីរាជា(១៤៦៩_១៤៨៥)
ចតុមុខ_កំពង់សៀម
ស្រីធម្មរាជា(១៤៨៦_១៥០៤)
ចតុមុខ
ស្រីសុរិយោទ័យ(១៤៧៥_១៤៨៥)
ទួលបាសាន
ចៅពញ្ញាអុង
ស្រីសុគន្ធបទ(១៥០៤_១៥១២)«មានបុត្រយសរាជា»
ចៅពញ្ញាដាំខាត់រាជា(ចតុមុខ_ទួលបាសាន)
ស្តេចកន «ស្រីសេដ្ឋាធិរាជ»(១៥១២_១៥២៥)
ជ្រើករាជ្យ «ទួលបាសាន_សន្ធប់ដូនតី ឬស្រឡាប់ពិជ័យ»
បរមរាជាទី៣(១៥១៦_១៥៦៦)
ចៅពញ្ញាចំន្ទរាជា «ពោធិសាត់_លង្វែក»

- សម័យចតុមុខ—ភ្នំពេញ ១៤៣៤-១៥២៥
- ការស្ថាបនារាជវាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញមានពីរលើក

  -លើកទី១ ស-វ១ទី១៥ រជ្ជកាលពញ្ញាយ៉ាតមិនស្ថិតស្ថេរ (១៤៣៤-១៤៩៧)

  អង្គរ-បាសាន—ភ្នំពេញ-បាសាន-ពោធិ៍សាត់-បរិបូណ៌-លង្វែក-ឧដុង្គ

  -លើកទី២ ស-វ១ទី១៩ រជ្ជកាលព្រះបាទនរោត្តមទើបស្ថិតស្ថេរ (គ.ស១៨៦៥-

  បច្ចុប្បន្ន)

ឯកសារមិនផ្ទៀងការ

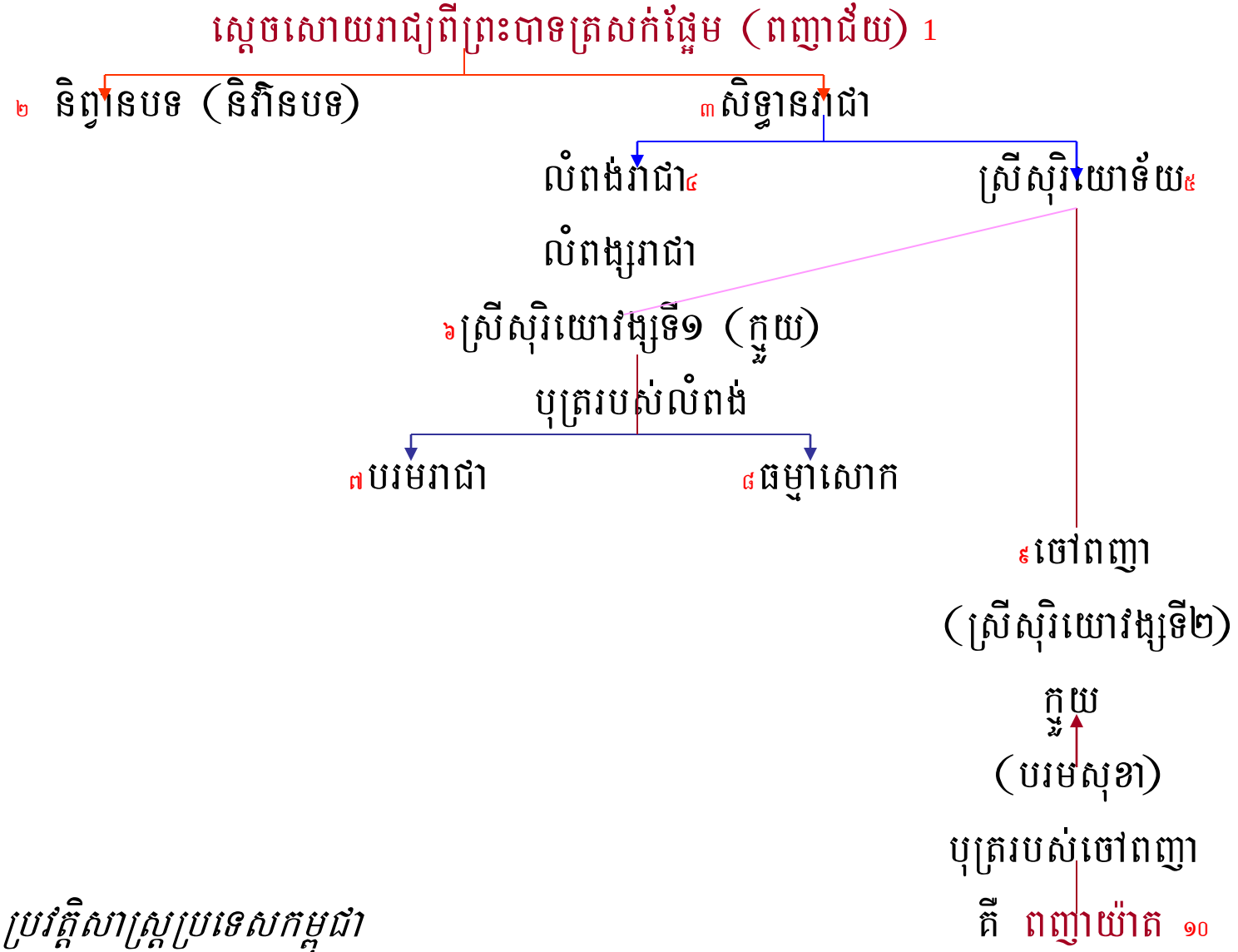

សៀវភៅ ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជា

(ត្រឹង ងា)

ទ_ទងនឹងព្រះបាទត្រសក់ផ្អែម

- ពង្សាវតារវត្តកោកកាក
- ពង្សាវតាររបស់ព្រះអង្គម្ចាស់នព្វរត្ន
- ពង្សាវតាររបស់គណៈកម្មការសម្តេចសង្ឆរាជ ទៀង
- មិនបានរៀបរាប់ពីប្រវត្តិពួជពង្សខ្សែស្រឡាយរបស់ស្តេចត្រសក់ផ្អែម
- ពង្សាវតារ រ៉ាំង ជួន
- ពង្សាវតារវត្តទឹកវិលទេ
- អធិប្បាយយ៉ាងពិស្តារ អំពីដើមកំណើតពួជពង្សស្តេចត្រសក់ផ្អែម—ហាក់ថាព្រះអង្គមានជាប់ខ្សែស្រឡាយពីមហាក្សត្រសម័យអង្គរ+ ជាអ្នកមានបុណ្យ+ ឫទ្ធិអំណាចខ្លាំងពួកែមិនចាញ់ស្តេចជំនាន់មុនៗ

- ថេរវាទ ព្រះត្រៃបិដកជាពុទ្ធវចនៈ ដែលព្រះថេរៈជាអរហន្តទាំងឡាយលោកបានលើកសង្គាយនា រៀបរៀងទុកឱ្យនៅទៀងទាត់តាមភាសិតរបស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធមិនឱ្យឃ្លៀងឃ្លាតក៏ហៅថា ថេរវាទ ដែរ : លោកអ្នកប្រព្រឹត្តកាន់តាមថេរវាទ គឺលោកដែលប្រព្រឹត្តកាន់តាមលំអានសេចក្ដីក្នុងព្រះត្រៃបិដក
- ថេរវាទី អ្នកដែលនិយាយតាមព្រះថេរៈ, ពួកថេរវាទ ពួកអ្នកកាន់ពុទ្ធសាសនាខាងទក្ខិណនិកាយ គឺពួកដែលកាន់តាមគម្ពីរព្រះត្រៃបិដកខាងភាសាបាលី, ផ្សេងទីទៃខ្លះពីពួកខាងឧត្តរនិកាយ ជាពួកថេរវាទី

២_ការខ្ទេចខ្ទាំហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៅអង្គរ

- ក្នុងសម័យកាលរុងរឿងនាសម័យអង្គរ ខ្មែរ_ចម្បាំងជាមួយនគរចម្ប៉ាជាញឹកញាប់។ អង្គរ_កាន់កាប់ដោយចាម្ប១ក្នុងឆ្នាំ១១៧៧ (១១៩០ «១៣ឆ្នាំ» សៀវភៅអាទិទេពក្រុងអង្គរ_វ៉ីកឃីរ_១១៨១«៤ឆ្នាំ»)_ជ័យវ៉ារ្ម៨ទី៧កំចាត់ពួកចាម_១១៩០វ៉ាយលុកចាម្ប_១២០៣_១២២០ចាម្ប១ទាំងមូលស្ថិតក្រោមក_ជា)
- បំលាស់ប្តូរសាសនា_ព្រះបាទជ័យវ៉ារ្ម៨ទី៨ _ ពីព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានរបស់ព្រះបាទជ័យវ៉ារ្ម៨ទី៧ ទៅព្រហ្មញ្ញសាសនាវិញ បំលាស់ប្តូរម្តងទៀតនៅរាជ្យព្រះបាទស្រីន្ទ្រវ៉ារ្ម៨បានប្តូរសាសនាផ្លូវការទៅពុទ្ធសាសនាថេរវ៉ាទ។
- ក្រោយ_ជ័យវ៉ារ្ម៨ទី៧ _ផ្ទាស់ប្តូរសាសនាញឹកញាប់ណាស់_បំផ្លាញ
- អ្ន១ចម្បាំងបីលើកទៀត_សៀម_ពញ្ញាយ៉ាតធ្វើការកំចាត់សៀមឱ្យផុតពីអង្គរទៅវិញ

(ទ្រ១ានន្ទ+អ្ន១ជ១ន១ត្ត)

ឯកសារមិនផ្ទៃការ

- មានបញ្ហាស្មុគ្រស្មាញនៅក្នុងពង្សាវតារ រៀបរាប់ពីព្រឹត្តិការណ៍ពីសតវត្សទី១៤_១៥,១៦,១៧ តែចងក្រងឡើងនៅសតវត្សទី១៩
- សរសេរដោយអ្នកនិពន្ធច្រើនគ្នារៀបរាប់កាលបរិច្ឆេទខុសៗគ្នា (រៀបរាប់ពីព្រះបាទនិព្វានបទ)
- រឿងរ៉ាវក្នុងពង្សាវតារ រៀបរាប់ពីសង្គ្រាមពីរកើតឡើងជាមួយសៀម—សៀមកាន់កាប់អង្គរ រយៈពេលខ្លី ឆ្នាំនៃសង្គ្រាមដែលកើតឡើង គឺខុសៗគ្នាក្នុងពង្សាវតារផ្សេងៗ

  *នង : ចាប់ផ្តើមក្នុង១៣៥២+១៣៧២ (ចន្លោះរយៈពេល២០ឆ្នាំ)

  *ជួន : _ ១៣៥២+១៤១៦ (ចន្លោះពេល៦៤ឆ្នាំ)

  *កោកកាក: (ចន្លោះសង្គ្រាមទាំងពីររយៈពេល៦០ឆ្នាំ)តែកាលបរិច្ឆេតខុសគ្នាឆ្ងាយ ក្រោយនង+ជួន

  *ពង្សាវតារមួយចំនួនទៀត ឱ្យកាលបរិច្ឆេទនៃសង្គ្រាម ១៣៦៩/១៣៨៨,១៣៩៣/១៤៥៣,១៤៣២/១៤៩២

- តែពង្សាវតារទាំងអស់ចាប់ផ្តើមស្របគ្នាវិញនៅពាក់កណ្តាលសតវត្សទី១៦ ពិសេសនៅឆ្នាំ ១៥៦៦ គឺជាឆ្នាំនៃការចូលទីវង្គត់ព្រះអង្គចន្ទ...(ទំ១៧០ រ៉ូកយ៉ីរ)
- រឿងរ៉ាវផ្សេងៗទៀតក្នុងពង្សាវតារទាំងអស់ដែលមានផ្នែកខ្លះពិត និងខ្លះមិនពិត នោះគឺរឿងរបស់ស្តេចពញ្ញាយ៉ាតដែលទ្រង់បានស្តារកម្ពុជាឡើងវិញ ដោយការវាយលុករបស់សៀមនៅអង្គរ ប៉ុន្តែកាលបរិច្ឆេទដែលគេផ្តល់ឱ្យស្តេចពញ្ញាយ៉ាតក្នុងពង្សាវតារទាំងអស់គឺខុស

សេចក្ដីសន្និដ្ឋាន (Michael Vickery)«Cambodia After Angkor : The Chronicular Evidence for the Fourteenth to Sixteenth Centuries»

១_ ពុំមានរឿងពិតទេក្នុងពង្សាវតារមុនរាជ្យព្រះបាទអង្គចន្ទ ស_វ១៦ លើកលែងតែផ្នែកខ្លះនៃពង្សាវតារស្ដេចពញ្ញាយ៉ាត ដែលខុសកាលបរិច្ឆេទ

២_ រឿងរ៉ាវទាំងអស់អំពីសង្គ្រាមជាមួយសៀមនៅស_វទី១៤_១៥ សុទ្ធសឹងមានកាលបរិច្ឆេទខុស ហើយរឿងរ៉ាវពីសង្គ្រាមទាំងនោះបានវិវត្ដន៍ពីរឿងចាស់មួយអំពីសង្គ្រាមពិត១ ពេលដែលអយុធ្យាដណ្ដើមបានអង្គរក្នុងឆ្នាំ ១៤៣១ (កាន់កាប់១៥ឆ្នាំ _ឆ្នាំ១៤៤៥) ក្រោយមកពញ្ញាយ៉ាតបានវាយបណ្ដេញកងទ័ពអយុធ្យាពីអង្គរ និងបានកសាងអាណាចក្រកម្ពុជាជាថ្មីឡើងវិញ ដោយផ្លាស់រាជធានីមកភ្នំពេញ

៣_ រឿងរ៉ាវរបស់មហាក្សត្រដែលមានព្រះនាមថា «និព្វានបទ» គឺយកចេញពីរឿងរបស់ព្រះបាទអង្គចន្ទ នៅស_វទី១៦ ដោយបង្ខិតសម័យកាលឱ្យមកនៅត្រឹមស_វទី ១៤

១២_ហេតុអ្វីទើបគេថ្វាយបច្ចាមរណៈចំពោះព្រះរាជានៅសម័យអង្គរ ដូចយើងឃើញមានជាច្រើន ?

A_ជារឿងធម្មតារបស់ស្តេច សុគតហើយត្រូវថ្វាយព្រះនាមមួយទៀត ដើម្បីថ្វាយព្រះពរ

B_ដោយសារព្រះអង្គជាសាវ៉ែករបស់អាទិទេព ឬព្រះណាមួយ

C_ដើម្បីកុំឱ្យអ្នកសិក្សាមានការភ័ន្តច្រឡំពីព្រះនាមព្រះអង្គកាលទ្រង់មានព្រះជន្ម

D_ព្រះអង្គបំពេញអង្គសាវ៉ែកដ៏ប្រសើរចប់សព្វគ្រប់ហើយ ការសុគតទៅរបស់ព្រះអង្គគឺ យាងចូលដ្ឋានអាទិទេពដែលទ្រង់ធ្លាប់គោរពបូជា